

- aan toe om een opmerking van Pertz in zijn *Leven van Stein* te rectificeren volgens welke de Nederlanders en de Belgen er in Waterloo zonder slag of stoot vandoor zouden zijn gegaan. Dan gaat hij verder en stelt dat hij en zijn vrienden in Pruisen tesamen met Engeland, Hannover en Nederland, altijd de natuurlijke bondgenoten hebben gezien tegen de vrijwel periodieke oprispingen van het revolutionaire Frankrijk.¹² Hier komt nog bij dat de Pruisen, als wij, 'de race germanique' zijn en een echt protestantse staat vormen, die principieel gekeerd is tegen het ultramontanisme. Voorts is het een gegeven dat de Nederlanders altijd beducht zijn geweest voor een oppermachtig Frankrijk, of dat nu onder Lodewijk XIV was of onder de in één persoon gecentraliseerde revolutie. Vandaar dat men hier thans over het algemeen dolblij is dat Pruisen in zo weinig tijd Oostenrijk - waarop 'le neveu de Bonaparte' zijn kaarten gezet had, en dat zelf trouwens alle middeleeuwse misbruiken in stand hield - wist te verslaan. Waar het ultramontanisme zo zwaar gehavend werd, vinden juist mijn orthodoxe landgenoten het kinderachtig nog lang na te praten over de manier waarop. Zij zeggen met de oude Scipio: 'rendons grâces et montons au Capitole'. Natuurlijk waren de middelen van Bismarck gewelddadig, maar laten wij toch vooral door het onrecht der mensen heen opmerken hoe Gods gerechtigheid ('justice') zegeviert. Zij zien in Bismarck - zoals gezegd - een nieuwe Jehu tegenover het huis Habsburg waarvan de handen bevestigd zijn met het bloed der martelaren uit Bohemen en Hongarije.¹³

Maar dit is protestantse intolerantie die ik, zegt Groen, evenals Guizot en Stahl nadrukkelijk afkeur. En met Stahl vervolgt hij dat het niet zo mag zijn dat men, door het Pausdom te beschouwen als de Antichrist, daartegenover de revolutie als iets neutraals, ja als een bruikbaar wapen voor Christus' rijk opvat. En dan merkt hij op: 'Indiquer les arrêts de Dieu dans l'histoire est une oeuvre hardie et périlleuse'.¹⁴ Volgens Groen kan men dus niet zomaar de hand van Gods voorzienigheid in de geschiedenis aanwijzen en zeggen wie daarvoor het instrument en wie de erdoor getroffen is. Men denke dan liever aan het woord: 'Indien gij u niet bekeert zult gij evenzo vergaan' (Lucas 13:5). Dit is een andere Groen dan die van het altijd onder ons geciteerde: 'daar staat geschreven, daar is geschied'. Maar, vervolgt hij, het is nauwelijks gelukt de mensen, door hen hierop te wijzen, tot grotere onpartijdigheid te brengen. Slechts enkelen zijn wat kritischer jegens het Pruisische optreden

12. Ibid., 11: '... une alliance naturelle contre les emportements éventuels et presque périodiques de la France révolutionnaire'.

13. Ibid., 13: een noot verwijst naar het hierboven, noot 7, aangehaalde.

14. Ibid.: Het aanwijzen van Gods beslissingen in de geschiedenis is een overmoedig en gevaarlijk ondernemen.